

ҒТАМР

14.15.15

Айгүл Сәдуақасова

*Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының этносаралық және конфессияаралық қатынастарды зерттеу орталығы
(Астана қ., Қазақстан)*

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІРЕГЕЙЛІК ПЕН БІРЛІКТІ НЫҒАЙТУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан халқы Ассамблеясының Ғылыми-сарапшылық кеңесі ғалымдар тобының 2013–2015 жылдары жүргізген әлеуметтік зерттеулерінің негізгі нәтижелері қарастырылды, сондай-ақ қоғамның Ассамблея қызметінің мақсаты мен міндеттері туралы пікірі берілді. Зерттеу нәтижелері Ассамблея қызметіне сұраныстың өте жоғары екендігін көрсетті. Бұдан бөлек, мақалада «100 нақты қадам» Ұлт жоспарының «Бірегейлік пен бірлік» төртінші реформасын жүзеге асырудағы ҚХА-ның рөлі талданып, қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту жолындағы жаңа тәсілдер мен бағыттар белгіленді.

Түйінді сөздер: *Қазақстанның этностық топтары, мемлекеттік этносаясат, Қазақстан халқы Ассамблеясы, бірегейлік, қоғамдық пікір.*

Айгуль Садвокасова

РОЛЬ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В УКРЕПЛЕНИИ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ЕДИНСТВА

Аннотация. В статье рассматриваются основные результаты социологических исследований, проведенных в 2013–2015 гг. группой ученых Научно-экспертного совета АНК. Приводятся данные об общественном восприятии целей, задач, оценки деятельности Ассамблеи народа Казахстана. Результаты исследования показывают высокий уровень востребованности деятельности Ассамблеи. В работе отмечается роль АНК в реализации четвертой реформы «Плана нации – 100 конкретных шагов» «Идентичность и единство», обо-

значены новые подходы и направления, нацеленные на укрепление казахстанской идентичности и единства.

Ключевые слова: этнические группы Казахстана, государственная этнополитика, Ассамблея народа Казахстана, идентичность, общественное мнение.

Aigul Sadvokasova

ROLE OF THE PEOPLE'S ASSEMBLY OF KAZAKHSTAN IN STRENGTHENING OF IDENTITY AND UNITY IN KAZAKHSTAN

Abstract. The article discusses the findings of the sociological surveys conducted in 2013-2015 by an expert group of the Academic Expert Council of the People's Assembly of Kazakhstan. The data reveals the public perception of the goals, objectives, and assessment activities of the People's Assembly of Kazakhstan. The findings show a high level of demand for the Assembly. The article emphasizes the notes the role the Assembly could play in implementation of the fourth "step" within the reforms stipulated in the «100 Precise Steps Nation's Plan». The «Identity and Unity» rubric of the "Nation's Plan" identifies the new approaches and directions in order to consolidate the common identity and unity of the people Kazakhstan.

Keywords: *ethnic groups in Kazakhstan, state ethnic policy, the People's Assembly of Kazakhstan, identity, public opinion.*

Кіріспе. Қазақстан халқы Ассамблеясы (бұдан әрі – ҚХА) – конституциялық, консультативтік-кеңесші органдарының, сондай-ақ қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлік саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыратын жетекші қоғамдық-саяси институттардың бірі. Ұйымның өзіндік даму тарихы бар. Ассамблея өзінің қызметінде ауқымды шараларды жүзеге асырып, этносаралық қатынастар саласында тұжырымдамалық құжаттар дайындады.

«100 нақты қадам» Ұлт жоспарының «Бірегейлік пен бірлік» бағыты бойынша Ассамблеяның жүргізіп отырған қызметінің маңызы зор. Аталған міндеттерді жүзеге асыру мақсатында реформаларды заңнамалық қамтамасыз ету, Ассамблеяның қызметін реттейтін нормативтік құжаттарға дамудың жаңа трендтерін енгізу шаралары қабылданды.

2015 жылы «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңына «Мәңгілік ел» жалпыұлттық патриоттық идеялар құндылықтарына негізделген қосымшалар, «жалпыұлттық бірлік пен қоғамдық келісім саласындағы мемлекеттік саясат» тұжырымдамасы енгізілді.

Мақсаты – мемлекеттік билік жүйесіндегі, елдің қоғамдық-саяси өмірі мен қазақстандық қоғамды біріктірудегі ҚХА-ның рөлін кешенді зерттеу.

Зерттеу әдіснамасы: жалпы іріктелген 3000 респондент.

Әдісі: «Бетпе-бет» әдісі (сұхбат).

Сауалнама сұрақтары: 57+9 әлеуметтік-демографиялық көрсеткіштер.

Сауалнама Астана және Алматы қалаларында, сондай-ақ 14 облыста жүргізілді. Өңірлік, гендерлік, этностық және кәсіби деңгейдегі елдің құрылымын анықтайтын 18 және одан жоғары жастағы Қазақстан Республикасы халқына берілетін квоталық іріктеу негізінде құрылды.

Зерттеу нәтижелері. ҚХА қызметінің негізгі көрсеткіштерінің бірі осы ұйымның маңызы мен мәнін халықтың дұрыс түсінуінде болып отыр. Осыған байланысты сауалнамада респонденттер «ҚХА – Қазақстандағы этностардың өкілдігі» деген анықтаманы жиі таңдаған. Мәселен, 2015 жылы респонденттердің 35,7 %-ы осылайша жауап берген (2013 ж. – 33,7%, 2014 ж. – 33,9%).

Респонденттердің 32,5%-ы таңдаған «Қазақстан этностарының мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін дамыту жөніндегі ұйым» деген нұсқа екінші орынға шықты. 2013 және 2014 жылдары бұл нұсқа сәйкесінше 26,3% бен 21,0%-ды алып, үшінші орынға шыққан.

«Ұлттық бірлік пен қоғамдық келісімді нығайтатын жалпыхалықтық орган» нұсқасы 26,9%-ды жинап, үшінші орынды иеленді (бұл нұсқа 2014 жылы 21,3 % болса, 2013 жылы жауаптар ішінде болмаған).

«ҚХА – Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы консультативтік-кеңесші орган» деген жауапты респонденттердің 25,7%-ы берген (2013 жылы – 12,9%, 2014 жылы – 16,9%). Бұдан халықтың ҚХА жөніндегі ақпараты едәуір артқанын көруге болады. Бұл Ассамблеяның ақпараттылық белсенділігі мен тұрғындардың ұйым жөніндегі хабарының артуына байланысты болуы да мүмкін.

Пайыздық мәнде 2013 жылғы өз позициясын қайтарып алған және 2014 жылы 6,6%-ға қарсы 18,4% жинаған «барлық 17 млн қазақстандық» нұсқасы айрықша назар аударуға тұрарлық. Оның үстіне елорда тұрғындарының 60,9%-ы осы нұсқаны таңдаған.

Жас көрсеткіштері арасында нұсқалардың барлығы шамамен бірдей жауаптар санына ие, десек те «Қазақстандағы этностардың өкілдігі» жауап нұсқасы аға буынның (61 жастан жоғары) басым қолдауына ие болған (1, 2-кестелер).

1-кесте. Қазақстан халқы Ассамблеясы – бұл (Бұл сұраққа Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы білетін және естіген респонденттер ғана жауап береді).

Жауап нұсқалары	2013	2014	2015
	%	%	%
Қазақстандағы этностардың өкілдігі	33,7	33,9	35,7
Қазақстандағы этностардың мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін дамыту жөніндегі ұйым	26,0	21,0	32,5
Барлық 17 млн қазақстандық	21,3	6,6	18,4
Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы консультативтік-кеңесші орган	16,9	12,9	25,7
Қоғамдық келісім мен халық бірлігін нығайту жөніндегі жалпыұлттық орган	-	21,3	26,9
Жауап беруге қиналамын	2,2	3,8	3,1
Басқа жауаптар	-	0,5	-

2-кесте. Қазақстан халқы Ассамблеясы – бұл (Бұл сұраққа Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы білетін және естіген респонденттер ғана жауап береді, жасы, %).

Жауап нұсқалары	18-29 жас аралығы	30-45 жас аралығы	46-60 жас аралығы	61 жастан жоғары
Қазақстандағы этностардың өкілдігі	37,2	32,5	30,5	49,6
Барлық 17 млн қазақстандық	16,8	18,9	17,6	21,8
Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы консультативтік-кеңесші орган	25,5	25,3	26,3	26,2
Қазақстандағы этностардың мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін дамыту жөніндегі ұйым	34,0	33,8	32,2	26,2
Қоғамдық келісім мен халық бірлігін нығайту жөніндегі жалпыұлттық орган	28,3	24,5	32,0	22,2
Жауап беруге қиналамын	4,0	3,0	2,0	3,2

Мақсаты мен міндеттері туралы келесі сұрақ Ассамблеяның этносаралық қатынастар бағытындағы қызметі туралы халықтың ой-пікірлерін ашуға мүмкіндік береді. 2015 жылғы сауалнамада танымалдылыққа ие болған үш сұрақ келесідей:

- елде қақтығыстардың орын алуына жол бермеу – 52,4% (2014 жылы – 48,3%, 2013 жылы – 44,8%), оның үстіне Қазақстан халқы осы идеяны қолдайды;

- Қазақстандағы этностардың мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін сақтау – 47,9% (2014 жылы – 50,0%, 2013 жылы – 50,7%);

- қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту – 44,2% (2014 жылы – 43,9%, бұл нұсқа 2013 жылғы сауалнамада болмаған).

Айта кетейік, 2014 және 2013 жылдары ҚХА қызметінің ең негізгі үш міндеті жауап нұсқалары ретінде алынып, басқа тәртіпте берілген болатын.

Әлемдегі қақтығыстық жағдайлардың өршуіне және осыған орай халықтың қорқыныш-үрейі артуына байланысты 2015 жылы «қақтығыстардың орын алуына жол бермеу» деген жауап бірінші орынға шықты.

Респонденттерге ҚХА қызметінің міндеті әртүрлі анықтамамен жауап ретінде берілді. Бұл да ұйымның негізгі мақсатын ашады. Мәселен, респонденттердің 39,0%-ы ҚХА-ның негізгі міндеті «қоғамдық келісім мен этностар арасындағы төзімділікті сақтау» дегенді алға тартса (2014 жылы – 33,7%, 2013 жылы – 31,2%); 34,3%-ы «елдегі барлық этностардың мүддесін қорғайды» деген нұсқаны белгілеген (2014 жылы – 30,8%, 2013 жылы – 35,4%). Респонденттердің 23,0%-ы «ҚХА-ның міндеті қоғамды біріктіру»-ді таңдаса (2014 жылы – 22,6%, 2013 жылы – 32,3%); 20,3%-ы «қазақстандықтардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету» деген жауапты белгілеген (2014 жылы – 27,5%, 2013 жылы – 22,2%). Сұралғандардың 15,0%-ы «азаматтық қағидат негізінде қазақстандық бірегейлікті нығайту» деген жауапты ұсынған (бұл сұрақ 2014 және 2013 жылдардағы сауалнамаларда болмаған). Аталған міндеттер институт қызметінің ерекшелігін көрсетеді. Жалпы алғанда, ҚХА-ның қызметімен таныс халық ұйымның міндеттерін нақты көрсеткен.

Сұралғандардың ішінде жоғарыда аталған үш міндет этностар арасында басым дауысқа ие болғандығын айта кеткен жөн (3, 4-кестелер).

3-кесте. Қазақстан халқы Ассамблеясы алдында қандай мақсаттар мен міндеттер тұрғанын айта аласыз ба? (Бұл сұраққа Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы білетін және естіген респонденттер ғана жауап береді.)

Жауап нұсқалары	2013	2014	2015
	%	%	%
Қоғамды біріктіру	32,3	22,6	23,0
Қазақстандықтардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету	22,2	27,5	20,3
Мемлекеттік тілді насихаттау	22,9	21,0	15,6
Азаматтық қағидат негізіндегі қазақстандық бірегейлікті нығайту	-	-	15,0
Ел тәуелсіздігін нығайту	18,6	15,2	13,3
Этносаралық қатынастарды басқару	16,2	14,5	12,7
Жекелеген этностардың мүдделерін қорғау	17,0	20,7	12,1
Қазақтардың мүддесін қорғау	8,4	12,7	5,3
Қақтығыстардың орын алуына жол бермеу	44,8	48,3	52,4
Қазақстан этностарының мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін сақтау	50,7	50,0	47,9
Қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту	-	43,9	44,2
Елімізде мекендейтін барлық этностардың мүдделерін қорғау	35,4	30,8	34,3
Қоғамдық келісім мен этносаралық төзімділікті сақтау	31,2	33,7	39,0
Халықтың пікірін білдіру	-	0,1	-
Жауап беруге қиналамын	0,7	1,7	2,7

*Респонденттер жауап нұсқаларының бірнешеуін белгілеуі мүмкін екендігін ескерсек, алынған сома 100% емес.

4-кесте. Қазақстан халқы Ассамблеясы алдында қандай мақсаттар мен міндеттер тұрғанын айта аласыз ба? (Бұл сұраққа Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы білетін және естіген респонденттер ғана жауап береді, этностар, %).

Жауап нұсқалары	Қазақ	Орыс	Украин	Неміс	Татар	Басқа да ұлттар
Қақтығыстардың орын алуына жол бермеу	54,6	50,3	43,8	72,0	42,3	60,0
Қоғамды біріктіру	18,0	28,8	62,5	84,0	53,8	40,0
Мемлекеттік тілді насихаттау	18,9	4,9	12,5	4,0	23,1	-
Қазақстан этностарының мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін сақтау	43,2	54,2	43,8	88,0	34,6	60,0

Қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту	42,5	44,5	87,5	92,0	50,0	60,0
Жекелеген этностардың мүдделерін қорғау	13,8	7,4	12,5	8,0	26,9	20,0
Азаматтық қағидат негізіндегі қазақстандық бірегейлікті нығайту	17,9	8,3	-	12,0	7,7	-
Елімізде мекендейтін барлық этностардың мүдделерін қорғау	29,7	41,1	68,8	76,0	65,4	00,0
Қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту	42,4	32,4	43,8	32,0	7,7	60,0
Қазақтардың мүддесін қорғау	6,6	3,4	-	-	-	-
Қазақстандықтардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету	22,4	15,7	43,8	8,0	26,9	-
Ел тәуелсіздігін нығайту	17,2	6,1	-	-	-	-
Этносаралық қатынастарды басқару	14,1	10,8	12,5	-	-	-
Жауап беруге қиналамын	2,5	4,3	-	-	-	-

Сауалнама жүргізу кезінде респонденттерге ҚХА-ның қызметіне мейлінше субъективті баға беруді сұрадық. Ол үшін олар 10 балдық көрсеткішті қолданды (мұндағы, 1 – қызметі өте нашар, ал 10 – өте жақсы).

Алынған нәтижелер респонденттердің басым көпшілігі ҚХА-ның қызметін оң бағалайтынын көрсетті. Осы жерде айта кететін жайт, соңғы жылдары ҚХА-ның қызметін оң бағалау үрдісі байқалады.

Мәселен, Ассамблеяның қызметін 5 балдан 10 балға дейін бағалаған респонденттердің үлесі 2015 жылғы сауалнамада 95,3%-ды құрады, 2014 жылы респонденттердің 77,2 %-ы оң баға берген.

2015 жылы барлық бағыттар бойынша бағалау көрсеткіштері алдыңғы жылмен салыстырғанда жоғары болды (5-кесте).

5-кесте. Бағыттар бойынша Қазақстан халқы Ассамблеясы қызметіне берілген орташа баға

	2014	2015
Қоғамдық келісім мен этностар арасындағы төзімділікті сақтау	7,7	8,0
Азаматтық қағидат негізіндегі қазақстандық бірегейлікті нығайту	-	7,8
Қазақстандағы барлық этностардың мемлекеттік тілді меңгеруі	6,12	7,4
Патриотизмге тәрбиелеу	6,99	7,6
Төзімді әлеуметтік орта құру	7,51	7,8
Қазақстан этностарының мәдениетін, салт-дәстүрлері мен тілдерін сақтау	7,81	7,9
Қазақстанның тұрақты дамуы	7,7	7,8

Бес институционалдық реформа шеңберінде ҚХА азаматтық сектордың жұмысын жетілдіру, әсіресе қазақстандық бірегейлікті нығайту бойынша бірқатар тың ұсыныстар беріп, үйлестіру қызметін атқарды. Олардың қатарында қайырымдылық шаралар, медиация, Қоғамдық келісім кеңестері бар. Зерттеу нәтижелері бойынша аталған бағыттар халықтың кең қолдауына ие болды (6-кесте).

Ассамблея жылында «Менің Қазақстаным» пойызы, «20 қайырымды іс», «Тайқазан» шаралары сұралған респонденттердің арасында да жоғары көрсеткішке ие болды.

6-кесте. Шаралар туралы білесіз бе? Білсеңіз, қолдайсыз ба әлде қарсылық білдіресіз бе? (Бұл сұраққа ҚХА қызметінің жаңа бағыттары, шаралар мен конкурстар туралы білетін және естіген респонденттер ғана жауап береді).

Іс-шаралар	Қолдаймын	Қолдамаймын	Жауап беруге қиналамын
	%	%	%
Қайырымдылық істер	70,9	2,4	26,7
Қоғамдық келісім кеңестері	76,9	1,4	21,7
Медиация орталығы	75,9	1,6	22,5
«20 қайырымды іс» шарасы	67,0	2,5	30,5
«Менің Қазақстаным» пойызы	69,7	2,0	28,3
«Тайқазан» шарасы	74,1	4,9	21,0

Қазақстан халқы Ассамблеясының жұмысын жетілдіру бағытында тұрғындардың ұсыныстарын зерттеп, іріктеу мақсатында респонденттерге «Алдағы уақытта Қазақстан халқы Ассамблеясы қандай мәселелерді шешеді?» деген сұрақ берілді. Осы күнге дейінгі зерттеулердегідей, респонденттердің басым көпшілігі «жалпыұлттық бірлік пен қоғамдық келісім» деген жауап нұсқасын (68,8%) тандаған (2014 жылы – 52,8%, 2013 жылы – 51%). Ал «азаматтық қағидат негізіндегі қазақстандық бірегейлікті нығайту» нұсқасы (52,1%) екінші орынға шықты.

«Қақтығыстарды шешу» нұсқасының көрсеткіштері (42,3%) әлдеқайда артқан (2014 жылы – 11,8%, 2013 жылы – 13,7%).

Алдыңғы зерттеулерге қоса, мынадай анықтамалар қосылды: «мемлекеттік органға айналады» (6,8%), «қоғамдық бақылаудың міндетін атқарады» (16,5%) және «қайырымдылық шаралардың орталығы болады» (7,8%) (7-кесте).

7-кесте. Алдағы уақытта Қазақстан халқы Ассамблеясы қандай мәселелерді шешеді?

Жауап нұсқалары	2013	2014	2015
	%	%	%
Ұлттық бірлік пен қоғамдық келісім	51,0	52,8	68,8
Азаматтық қағидат негізіндегі қазақстандық бірегейлікті нығайту	-	-	52,1
Қақтығыстарды шешу	13,7	11,8	42,3
Мұндай ұйымның қажеттігі болмайды	4,4	5,8	6,5
Мемлекеттік органға айналады	4,8	3,9	6,8
Қоғамдық бақылау қызметін атқарады	-	-	16,5
Қайырымдылық істердің орталығына айналады	-	-	7,8
Оның рөлі төмендейді	-	1,0	-
Рөлі артады	-	5,0	-
Жауап беруге қиналамын	4,2	8,7	2,4

* Респонденттер жауап нұсқаларының бірнешеуін белгілеуі мүмкін екендігін ескерсек, алынған сома 100 %-ға тең емес

Қорытынды. Жүргізілген зерттеулерге байланысты елдегі қоғамдық келісімді сақтау бағытындағы Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметі туралы қоғамның пікірі өте айқын.

Бес институционалдық реформа шеңберіндегі міндеттер Ассамблея қызметінің жаңа бағыттары негізінде жүзеге асырылуы мүмкін. Мұндай бағыттарға қайырымдылық шаралары, медиация, Қоғамдық кеңестер және т.б. кіреді.

ҚХА-ның алдағы уақыттағы міндеті қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлік саласы болып қала бермек. Бұл Ассамблея көтеріп отырған мәселелердің өзектілігін көрсетіп, қазірдің өзінде мемлекеттік саясатта жүзеге асырылып жатыр.